

International Sociological Association, Research Committee for Social Stratification and Mobility – Summer meeting 2009, New Haven, Connecticut, USA 3.–6. srpna 2009

Petr Fučík

Mezinárodní sociologická asociace (ISA) čítá 55 podskupin, jež sdružují výzkumníky a výzkumnice zabývající se konkrétními tématy v rámci různých oborů sociologie. S kolegou Tomášem Katrňákem z FSS MU navštěvujeme již několik let pravidelná jarní setkání Research Committee 28 for Social Stratification and Mobility, jež se uskutečňují formou konference v různých městech Evropy. RC28 organizuje vždy dvě akce ročně, z nichž jarní bývá v Evropě a letní v Americe. Letos byla jarní konference v čínském Pekingu, což mírně narušilo zaběhnuté pořádky.¹ Rozhodli jsme se tedy navštívit v létě konferenci RC28 na půdě univerzity Yale v New Haven, USA. Zmiňovaná konference byla spolupřátelována výzkumným centrem „For Inequalities and the Life Course“ (CIQLE) ve dnech 3.–6. srpna 2009. Hlavním organizátorem byl Richard Breen.

K obsahové stránce této zprávy je třeba předznamenat, že současný rozsah konferencí činí z žánru „zpráva z konference“ obtížně definovatelný útvar, neboť při rozsahu tří paralelních sekcí je nemožné obsáhnout přednášky ani vyzdvihnout ty nejdůležitější (když člověk dvě třetiny nevidí, těžko může soudit, zda z toho, co viděl, učiní nějaký reprezentativní závěr „Toto stálo za pozornost“). Jde tedy spíše o upozornění na to, že nějaká akce proběhla, a zformulování určitých dojmů, které v konkrétním návštěvníkovi vyvolala.² Proto prezentuji zprávu ze stratifikační konference v monotematickém čísle věnovaném sociologii rodiny, neboť chci upozornit na některé dojmy, které vytváří paralelu ke konferenci „Reprodukce, nebo intimita?“. Ta se konala na Fakultě sociálních studií MU v Brně na podzim roku 2008 a stala se podkladem pro toto tematické číslo Sociálních studií.³ Zároveň konference o stratifikaci navštěvuji jako výzkumník zabývající se sociologií rodiny, proto chci přinést zprávu coby špión do jiného světa.

¹ Někteří sociologové byli zaskočení konáním akce ve státě, jehož režim je považován za totalitu, jiní nevěděli, zda cestovat do Asie či Ameriky, takže se osazenstvo obou akcí trochu pomíchalo.

² Zájemce o detailní přehled lze odkázat na webové stránky konference, kde si udělá velmi dobrý obrázek o prezentovaných tématech i jejich zpracování prostřednictvím archivu abstraktů na adrese: <http://www.yale.edu/ciqle/rc28/program.html>

³ Pořadatelem konference byl Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti. Akce proběhla ve dnech 26.–27. září 2008 na půdě Fakulty sociálních studií v Brně a zaznělo zde celkem 21 příspěvků. Stránky konference: <http://ivris.fss.muni.cz/rodina/>

Předně to vypadá, že stratifikace je stále tématem, jež je zpracováváno pouze kvantitativní metodologií. Strukturální povaha otázek dává tomuto pojetí své opodstatnění, nicméně jak naznačím dále, svět za indikátory se začíná měnit. Dále lze říci, že po návštěvě několika ročníků konferencí RC28 jsem nabyl dojmu, že i ve stratifikační metodologii se střídají módní vlny. Zatímco v roce 2006 bylo v Nijmegenu stále slyšet o Event history analysis, o rok později v Brně a také v roce 2008 ve Florencii byla na pořadu dne víceúrovňová analýza, letos v New Haven nebyla častěji exponována žádná konkrétní metoda.

Tematicky byla konference vymezena podtitulem *Mobility and Inequality: Inter-generational and Life Course Perspectives*, což právě odkazuje k rodinnému tématu. Program tří konferenčních dnů byl ve třech paralelních sekcích rozlišen do 25 tematických bloků, z nichž stěžejní byly orientovány na *Mezigenerační mobilitu a nerovnost*, případně *Mezigenerační transmise*, dále *Příjmy a výdělky* a *Tranzice na trh práce*. V neposlední řadě byla významná část pozornosti věnována efektům vzdělávacích systémů. Další tematické bloky byly věnovány různorodému spektru problémů, z nichž pro sociology věnující se rodině mohly být zajímavé *Utváření rodin a fertilita* či *Nestabilita rodin a rozvod*. Celkem proběhlo 25 seancí a bylo předneseno 90 prezentací.

Konference ukazuje, že mechanismy, jež zajišťují přenos sociální pozice z jedné generace na druhou, jsou stále v popředí zájmu stratifikačních sociologů. Otázka, zda moderní a post-moderní společnosti otvírají šance na mobilitní vzestup, nebo naopak udržují rigiditu stratifikačního systému, odkazuje k jednomu z hlavních témat sociologie – je modernita emancipačním projektem? Diskuse je stále otevřená, nicméně právě v této zprávě chci upozornit na to, že i zdánlivě tematicky vzdálená sociologie rodiny a intimity má v tomto ohledu co říci. Mezigenerační přenos sociálního statusu nebo třídní příslušnosti, je tematizován vždy s přihlédnutím k charakteristikám rodiny původu. Mezigenerační mobilita pak znamená trajektorii od statusu původu k nově nabytému statusu. Rodina jakožto instituce zajišťující reprodukci biologickou i sociální do tohoto přenosu aktivně vstupuje, ale její podoba se v posledních padesáti letech výrazně proměňuje. A tak zatímco sociologie na poli intimních vztahů, rodiny a životního cyklu zjišťuje odklon od tradičních uspořádání rodiny, proměnu časování klíčových událostí, rozpady a „přeuspořádání“ rodinných vazeb, na druhé straně velká část stratifikační sociologie vystačí s modely „father-to-son“ mobilitních trajektorií. Domnívám se, a proto chci upozornit v tomto kontextu i na konferenci „Reprodukce, nebo intimita?“, že problém je viditelný na obou stranách. Zatímco stratifikační sociologie jako by neviděla výsledky výzkumů o rodině, sociologie rodiny jako by upustila od aspirací vztahovat se k teoriím na makroúrovni. Nechci zde však hovořit o problematické mezeře mezi teoretickou makrosociologií a empirickým bádáním na nižší úrovni abstrakce. Zde se v obou případech jedná o empirické výzkumy. Na problém upozornil i Robert Mare ve své neformální řeči před konferenční večeří RC28 v Quinnipack clubu New Haven, když ironicky poznamenal, že „je pěkné, že někteří zde zkoumají genderové aspekty trhu práce a jiní počítají modely father-to-son mobility a všichni zde mohou koexistovat vedle sebe a dělat si svůj výzkum“.

Změny v partnerských a rodinných vztazích probíhají v posledních desetiletích poměrně rychle a tak se výzkumníkům a výzkumnicím svět mění tak říkajíc pod rukama. V českém kontextu to platí dvojnásob. Sociálně vědní výzkum však v tomto případě často místo toho, aby nové trendy popisoval a vysvětloval, reprodukuje dřívější uspořádání strukturou svých

otázek. Sbíráme-li stratifikační data, jež obsahují statusovou informaci pouze o otcích a nikoliv matkách, do kdy vystačíme s argumentem, že data o ženách nejsou k dispozici? Až jich bude na trhu práce přítomno 99 %? Nebo až budou ženy hlavou více než poloviny domácností? Lze srovnávat mezigenerační přenos statusu bez přihlédnutí k bezprecedentnímu poklesu fertility, jež znamená výrazné omezení počtu potomků v rodině? Jak vstupuje do sociálně reprodukčních mechanismů generace pra- a pra-pa-rodíčů, která v dřívějších dobách nebyla u vytváření statusu pravnoučat přítomna? Jak probíhá reprodukce statusu u těch, kteří pocházejí z rozpadnuvších se rodin, nebo jejichž rodiny se propojily z fragmentů předešlých manželství? A jak časování rodičovství ovlivňuje sociálně reprodukční mechanismy?

Tyto a další otázky sociologie rodiny může nabídnout sociologii stratifikace. Na druhé straně z konference „Reprodukce, nebo intimita?“, jež si mimo jiné kladla za cíl rozvinout diskusi o strukturálním aspektu bádání na poli intimity, vyplynulo, že zmínky o reprodukci jsou v tomto kontextu chápány výhradně s odkazem na biologickou rovinu věci. Fakt, že rodina je institucí, jež reprodukuje sociální řád v daleko širším smyslu, se z úvah vytrácí. Výzkumy sociologů rodiny nemají aspiraci vztahovat se k otázkám reprodukce sociálního řádu a sociální struktury. Je to daň za specializaci a bádání do hloubky v úzkém okruhu problémů? Ačkoliv bych křivdil oběma stranám, kdybych tvrdil, že jde o zcela neorané pole, určité rozpojování těchto výzkumných sfér lze pozorovat. Berme tento prostor jako výzvu pro rozšíření našich výzkumů.